

УДК 378. 37.014.5: 37.014.3

РЕОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ

Тетяна Вознюк

асистент кафедри англійської мови для технічних та агробіологічних спеціальностей Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)
email: vostana@gmail.com

РЕОРГАНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В 20-30-Х ГОДАХ ХХ СТ

Татьяна Вознюк

асистент кафедры английского языка для технических и агробиологических специальностей Национальный университет биоресурсов и природоиспользования Украины

REORGANIZATION OF THE SCHOOL EDUCATIONAL SYSTEM IN THE 20-30-S OF XX CENTURIES

Tatiana Vozniuk

Lecture, Department of English for Technical and Agrobiological Specialties, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kyiv)

Стаття вивчає основні зміни в системі освіти періоду СРСР у 20-30 роках ХХ ст.: започаткування єдиних типів загальноосвітньої школи, нові навчальні плани та предметні програми, переваги і недоліки реформ.

Ключові слова: *шкільна освіта, початкова школа, середня школа, вчитель, учень, підручник.*

Статья изучает основные изменения в системе образования периода СССР в 20-30 годах XX века.: начало единых типов общеобразовательной школы, новые учебные планы и предметные программы, преимущества и недостатки реформ.

Ключевые слова: *школьное образование, начальная школа, средняя школа учитель, ученик, учебник.*

The article studies the main changes in the education system of the USSR in 20-30 years of the XX century.: the beginning of common types of the secondary school, new curricula and subject programs, advantages and disadvantages of the reforms.

Keywords: *school education, the primary school, the secondary school the teacher, the pupil, the textbook.*

Постановка проблеми 20-30 роки ХХ ст. стали найважливішим етапом розбудови соціалізму СРСР. Пріоритетна увага приділялася питанням освіти. Радянське керівництво вважало досягнення загальної грамотності одним з пріоритетних завдань. Істотних змін зазнала шкільна освіта. Комуністична партія та Радянська влада прийняла низку постанов щодо шкільної освіти, які визначили її подальший розвиток, напрямки змін та нові теоретичні досягнення радянської педагогіки та педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу В історії утворення СРСР 1920-і роки характеризуються як роки пошуку сміливих і оригінальних рішень. На основі декретів РНК РРФСР, прийнятих у 1918-19 роках, система освіти була докорінно змінена: існування приватних шкіл було заборонено; запроваджено безкоштовне навчання, спільне навчання дітей обох статей; школа відокремлювалася від церкви, а церква — від держави; заборонялося викладання у навчальних закладах будь-якого віровчення і виконання обрядів релігійного культу; скасовувалися фізичні покарання дітей; всі національності отримали право на навчання рідною мовою; покладено початок створенню системи суспільного дошкільного виховання; розроблені і введені в дію нові правила прийому у вузи. Наркомос України в 1919 р. видав постанову про введення в усіх школах обов'язкового вивчення

української мови, історії та географії України. Це були роки національного відродження, активної українізації не лише змісту освіти, а й усього соціально-культурного середовища.

В початковій освіті головною проблемою в 1920-і роки залишалася ліквідація неписьменності. У 1923 році декретом Народного комісаріату освіти було створено Товариство «Геть неписьменність». Понад 1,2 млн осіб об'єднували міські шефські організації, покликані допомагати селі в підйомі культури. З метою прискорення лікнепу довелося посилити навантаження на придатні шкільні приміщення.

В історії утворення СРСР 1920-і роки характеризуються як роки пошуку сміливих і оригінальних рішень. У школах широко вводиться комплексне навчання, лабораторно-бригадний метод, метод проєктів. У школах викладаються мови більшості населення республік. У 1920-х роках середня освіта в СРСР мала тривалість сім років. Наступним етапом була професійна освіта, яка включала професійні школи, технікуми та інститути. Фактично радянська шкільна система оформилася до 1922 року: початкова школа (4 роки навчання), основна семирічна школа і старша ступінь загальноосвітньої школи (всього 9-10 років навчання).[16] В цілому, в цей період значно збільшилася кількість учнів і вчителів.

Хоч українська школа підпорядковувалася прийнятим на той час єдиним принципам "Про єдність освітньої політики", але система освіти в Україні дещо відрізнялася. Якщо в Росії школа була політехнічною, то в Україні всі навчально-виховні заклади, поєднуючись з виробництвом, уже з першої ланки утворювали єдину систему професійної освіти; у Росії єдина трудова школа була дев'ятирічною, в Україні - семирічною; у Росії технікум був підготовчою ланкою до інституту, а в Україні - інститут і технікум вважалися рівноправними вищими навчальними закладами з тією різницею, що технікум випускав фахівців-інструкторів вузького профілю, а інститут - висококваліфікованих спеціалістів-практиків.

У 1930 році Центральний виконавчий комітет та Рада народних комісарів СРСР прийняли постанову про загальну початкову шкільну освіту дітей (хлопчиків і дівчаток) Загальна шкільна освіта визнавалася найважливішим політичним завданням на найближчий час [1].

У 1931 році ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про початкову і середню школу». У постанові зазначалося, що школа не відповідала тим задачам, які ставив новий етап розгорнутого соціалістичного будівництва. Корінний недолік школи полягав в тому, що вона не давала достатнього об'єму систематичних загальноосвітніх знань та незадовільно готувала грамотних людей для технікумів та для вищої школи, які мали добре володіти основами наук. ЦК ВКП(б) вимагав здійснити рішучу перестройку навчально-виховного процесу школи [12]. Згідно вимогам партії та уряду шкільна система у цей період зазнала істотних змін. Всі попередні типи шкіл відмінялися [13, 524]. Для всієї країни затверджувалися єдині типи загальноосвітньої школи: початкова (з 1 по 4 класи включно); неповна середня (з 1 по 7 класи включно); середня (з 1 по 10 класи включно). Групи в школах відтепер називалися класами та встановлювався їх порядковий рахунок від 1 до 10. Окрім того зазначена постанова вводила заборону на роботу в інших установах не по спеціальності для осіб, які мали спеціальну педагогічну освіту [6]. Затверджувалися і вводилися в дію нові навчальні плани, на основі предметного викладання, а також нові програми по основним навчальним предметам. В нових навчальних планах найбільша кількість годин відводилася на російську мову, а також на рідну мову і математику. Предметні програми стали великим кроком вперед у визначенні змісту освіти, хоча мали істотні недоліки. Наступні декілька місяців ці програми ретельно вивчалися вчителями, відділами народної освіти, науковими працівниками педагогічних інститутів. Узагальнюючи результати цих досліджень ЦК ВКП(б) 25 серпня 1932 року прийняли постанову «Про навчальні програми та режими в початковій та середній школі». У цій постанові відмічалось, що нові програми стали кращими, однак мали значні недоліки. Найголовнішим недоліком було

перенавантаження навчальним матеріалом, внаслідок чого ряд навчальних предметів проходив поверхово, без достатнього засвоєння та закріплення знань, недостатність і навіть відсутність зв'язку між програмами по окремим предметам, особливо по математиці, фізиці та хімії, спрощення та наявність методологічних та наукових помилок у деяких програмах, недостатність історизму в програмах по загальним предметам. У постанові містилися важливі вказівки щодо організації та методів навчальної роботи.

ЦК ВКП(б) визначив, що основною організаційною формою навчальної роботи був урок з визначеним складом учнів та певним розкладом, при навчанні мали застосовуватися систематичне викладення вчителем навчального матеріалу, самостійна робота учнів над книгою та підручником, письмові та графічні роботи учнів, лабораторні роботи, демонстрація дослідів та приборів, екскурсії. В постанові містилися принципи вказівки по системі обліку знань учнів: було рекомендовано проводити індивідуальний систематичний облік знань учнів [12]. Здійснення рішення ЦК ВКП(б) про початкову та середню школу від 05.09.1931 року вимагало упорядкування організації навчально-виробничої та суспільної роботи школярів. У зв'язку з цим 15.02.1932 г. Радою народних комісарів була прийнята постанова «Про упорядкування внутрішнього розпорядку в масовій школі», в якій зазначались недоліки шкільного режиму, а саме: недостатнє регулювання навчального навантаження у школі і дома; неправильна організація виробничого навчання (суперечить вимогам охорони здоров'я школярів); незадовільне фізичне виховання учнів; незадовільна організація суспільно-корисної роботи учнів.

Рада народних комісарів постановила ввести в школах розклад і розпорядок (з урахуванням навчально-виробничої та суспільної роботи), не використовувати дітей на непосильних для них роботах (при проходженні виробничого навчання), переглянути характер та зміст суспільної роботи [3]. У лютому 1933 року ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про підручники для початкової та середньої школи», у якій підкреслювалася важлива роль навчальної книги в оволодінні учнями систематизованими знаннями. З цього часу припинено виготовлення «робочих книг» та «розсипних підручників» і розпочато видання стабільних підручників, розрахованих на застосування упродовж тривалого часу. З кожного навчального предмета запроваджувався єдиний обов'язковий підручник, затверджений Наркомосом РРФСР та надрукований Учпедгізом.

Задля виконання цієї директиви Наркомосом було укладено план введення підручників, залучені до укладання вчені, методисти різних спеціальностей, а також досвідчені вчителі, які підготували підручники по всім предметам курсу радянської школи.

Особлива увага в школі приділялася викладанню гуманітарних дисциплін, які мали завдання формувати комуністичний світогляд учнів [13, 524]. Покращення навчально-виховної роботи радянської школи перешкоджали педології [12]. Наказом Наркомосів обов'язками педологів було комплектування класів, організація шкільного режиму, спрямування всього учбового процесу з точки зору педологізації школи і педагога, визначення причин неуспішності школярів, контроль за політичними поглядами, визначення професії тих, хто закінчував школу, видалення зі школи тих, хто не встигав [7]. Внаслідок порочності прийомів, що застосовувалися при дослідженні педології, нерідко зараховували нормальних дітей до категорії «відсталіх, важких», і відправляли їх в спеціальні школи, тим самим створюючи у дітей невіру у свої сили та здібності.

Незабаром ЦК ВКП(б) видав постанову, де засудив педологічну порочність та вимагав: повністю відновити в правах педагогіку та педагогів, ліквідувати ланку педологів у школах, вилучити педологічні підручники, переглянути школи для важких дітей і перевести основну масу дітей у загальні школи, скасувати викладання педології як окремої науки в педінститутах та технікумах [7].

У 1930-х роках з'являється структура спадкоємних підсистем (від початкової до вищої), регулярне предметне навчання, єдиний режим занять, введення стандартних програм та підручників.

Але нова система мала прогалини, які в подальшому негативно вплинули на школу: безальтернативність і надмірна уніфікація принципів, змісту та організації навчального процесу, відмова від диференціації у навчанні [8, 175].

Зосередивши увагу на розробці нових методів та форм навчання педагогіка 20-х років ХХ сторіччя при цьому недооцінювала засвоєння учнями міцних знань. Як результат це призвело до пошуку нових підходів в організації навчально-виховного процесу в школі [10, 259].

Висновки. В 20-30-х роках ХХ сторіччя відбувається поступове повернення школи і педагогічної науки до проблем класно-урочної організації навчання, яку раніше відхиляли. У радянській школі поступово, на кінець 30-х років класно-урочна система стає базою шкільного навчання, де закріплюється роль вчителя як провідна, постійний склад учнів класу, твердий розклад предметних занять. Значні зміни вводяться в систему обліку знань учнів: за результатами свого спостереження за роботою учнів вчитель в кінці кожної чверті мав виставити характеристику зі свого предмету. В кінці навчального року були введені перевірочні випробування для всіх учнів. Після довгої перерви була визнана доцільною диференційована система оцінки знань учнів та відновлена п'ятибальна система оцінок [14].

Список використаних джерел:

1. Постанова ЦВК СРСР і Ради народних комісарів СРСР від 14.08.1930 р. NoNo 43/308 «Про загальну обов'язкову початкову освіту»//СПС «КонсультантПлюс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.com
2. Постанова ЦК ВКП(б) від 25.08.1931 р. «Про початкову і середню школу»//СПС «КонсультантПлюс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.com
3. Постанова Ради народних комісарів від 15.02.1932 р. «Про Впорядкування внутрішнього розпорядку в масовій школі»//СПС «КонсультантПлюс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.com
4. Постанова ЦК ВКП(б) від 25.08.1932 р. «Про навчальні програми і режим в початковій і середній школі»//СПС «КонсультантПлюс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.com
5. Постанова ЦК ВКП(б) від 12.02.1933 г. «Про підручники для початкової і середньої школи»//СПС «КонсультантПлюс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.com
6. Постанова Ради народних комісарів СРСР і ЦК ВКП(б) від 15.05.1934 г. «Про структуру початкової і середньої школи в СРСР»//СПС «КонсультантПлюс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.com
7. Постанова ЦК ВКП(б) від 04.07.1936 г. «Про педологічну порочність в системі наркомпросів»//СПС «КонсультантПлюс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.consultant.com
8. Джуринский А.Н. История педагогики: Учеб. пособие для студ. педвузов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 432 с.
9. Історія освіти і педагогічної думки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/ist_obraz/
10. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца ХХ в.: Учебное пособие для педагогических учебных заведений / Под ред. академика РАО А.И. Пискунова. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 512 с.
11. История педагогики и образования: учебник для академического бакалавриата. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 531 с.
12. Константинов Н.А., Мединский Е.Н., Шабалева М.Ф. История педагогики. – М.: Просвещение, 1982. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.detskiysad.ru/ped/ped135.html
13. Латышина Д.И. История педагогики (История образования и педагогической мысли): Учеб. пособие. – М.: Гардарики, 2005. – 603 с.
14. Історія педагогіки і освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stud.com.ua>
15. Телячий Ю. В. Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917-1920): історичний аспект: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кам'янець-Подільський держ. педагогічний ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2000. – 213 с. (Чернівецький національний ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці, 2000. – 16 с.)